

Bijlage VSBO TKL

2024

tijdvak 1
maandag 6 mei
07.30 - 10.00 uur

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1 Tot wanneer mag je iemand gelukkig nieuwjaar wensen?

1 Willemstad – Tot wanneer is het oké om iemand gelukkig nieuwjaar te wensen? Blijven we met ons allen voorlopig 'gelukkig nieuwjaar!' roepen? Dat is een vraag die menigeen bezighoudt.

2 Een bekend weekblad besteedde hier verleden jaar een artikel aan. Volgens dit weekblad is het op je eerste werkdag na nieuwjaar normaal dat je iemand het beste voor het nieuwe jaar toewenst. Maar wat nou als je iemand pas halverwege januari ziet, of pas in februari? Wordt er dan nog van je verwacht dat je iemand een gelukkig nieuwjaar wenst? Of kan dat dan al lang niet meer?

3 Er is geen officiële datum tot wanneer je iemand gelukkig nieuwjaar mag toewensen. ...W... er zijn wel drie data die je als richtlijn kunt aanhouden. ...X... wordt 6 januari, de dag waarop jaarlijks de christelijke feestdag Driekoningen valt, vaak genoemd als laatste dag waarop je iemand een goed nieuwjaar kunt wensen. Dit is overigens ook de datum waarop de kerstboom meestal de deur uit gaat. Een andere dag die vaak wordt aangehouden als einddatum is 15 januari. Dan zijn we halverwege de eerste maand van het nieuwe jaar. ...Y... vinden velen het toch echt te laat om de jaarwisseling er nog bij te halen. Ook de tweede zondag van het nieuwe jaar wordt weleens als uiterste datum gezien.

4 Mocht jij iemand eind januari dus alsnog een gelukkig nieuwjaar willen wensen, dan is dat natuurlijk geheel aan jou. Nogmaals, er is geen officiële regel voor. Bovenstaande uitleg is alleen bedoeld als richtlijn.

Naar: Amigoe, 04 januari 2021

Tekst 2 In en uit de bek van een walvis

Amerikaanse kreeftenvisser zegt te zijn opgeslokt en uitgespuugd door walvis.

- 1 Een Amerikaanse kreeftenvisser is naar zijn eigen zeggen met de schrik vrij gekomen nadat hij gisteren in de bek van een bulrugwalvis terecht was gekomen en uiteindelijk weer werd uitgespuugd.

- 2 'Ik was aan het duiken naar kreeften toen een bulrug me probeerde op te eten,' schrijft Michael Packard (56) op sociale media. 'Ik zat 30 tot 40 seconden in de bek voordat de walvis weer naar het wateroppervlak kwam en me uitspuugde,' aldus de kreeftenvisser, die afkomstig is uit de plaats Provincetown, zo'n 200 kilometer ten oosten van Boston.
- 3 Op Facebook laat Packard weten dat het goed met hem gaat. Hij zegt onder de blauwe plekken te zitten maar verder geen gebroken botten te hebben. 'Ik bedank de reddingswerkers in Provincetown voor hun zorg en hun hulp,' schreef hij vlak nadat hij in het ziekenhuis was opgenomen.
- 4 Josiah Mayo, de collega van Packard, was achtergebleven in hun vissersboot, terwijl Packard naar de bodem van de zee was gedoken om kreeften te vangen. Plotseling merkte Mayo dat het zeewater hevig begon te kolken en direct daarna zag hij de enorme kop van een walvis, die enkele seconden later het lichaam van zijn collega uitspuugde. De bultwalvis zwom weg, waarna Mayo en een andere visser Packard weer in de boot hesen en de reddingsdiensten waarschuwden.
- 5 Joocke Robins, een walvisexpert van het Center for Coastal Studies in Provincetown, zegt dat de visser waarschijnlijk op het verkeerde moment op de verkeerde plek was.
- 6 Mensen staan bij bulruggen niet op het menu en volgens Robins had de walvis Packard ook niet kunnen inslikken. 'Hun bek is vrij breed maar hun keel is tamelijk smal. Een walvis kan op geen enkele manier iets ...X... als een mens doorslikken,' aldus Robins. Hij benadrukte dat het belangrijk is dat mensen een veilige afstand houden als zij een walvis zien. 'Het is erg belangrijk om de walvissen wat ...Y... te geven,' aldus de deskundige.

Naar www.nu.nl, 12 juni 2021

Tekst 3 Pichiri.cw doorbreekt taboe op hebben van geldprobleem

- 1 Willemstad – Werkloosheid, loonsvermindering; met de huidige coronacrisis is dit de realiteit van veel huishoudens. Veel burgers hebben steeds minder te besteden. Daarnaast stijgen de kosten van levensonderhoud alsmaar. Rondkomen wordt daardoor voor veel mensen steeds moeilijker. Om het thema budgetteren en persoonlijke financiën bespreekbaar te maken, is ondernemer Sharon Lieuw-Sjong met de website pichiri.cw gestart.

- 2 Geld is een onderwerp omgeven door schaamte. Zelf lijkt Lieuw-Sjong daar niet onder gebukt te gaan. In alle eerlijkheid en openheid bespreekt ze haar financiële situatie en wat ertoe heeft geleid dat ze zich is gaan verdiepen in het onderwerp. 'Ik ging steeds meer verdienen, maar hield aan het eind van de maand niet meer over. Ik had het gevoel dat ik niet vooruitkwam', zegt de business consultant. 'De ommekeer kwam toen ik geen verlaging meer kreeg van DUO van mijn verplichte maandelijkse aflossing van mijn studieschuld, omdat ik meer dan genoeg verdiende. Toch kon ik die extra maandelijkse aflossing er niet bij hebben. Toen ben ik me in mijn persoonlijke financiën gaan verdiepen.'
- 3 Ze deed veel onderzoek, las zich in en volgde pagina's op sociale media over het onderwerp. 'Op een gegeven moment heb ik de app YNAB (you need a budget) aangeschaft om niet alleen kennis op te doen, maar die kennis ook in de praktijk te brengen. Binnen een maand zag ik verbetering. Mijn partner en ik gingen veel beter met ons geld om. Als je dat eenmaal onder controle hebt, kun je doelen gaan stellen en gaan sparen. Voor ons was dat levensveranderend.'
- 4 Het begint volgens Lieuw-Sjong bij het inzichtelijk maken van je uitgaven. 'Het bedrag dat we uitgaven aan boodschappen was erg hoog. De vraag is hoe zorg je ervoor dat je controle hebt over je uitgaven? Vooral als je afwisselend boodschappen doet, is dat moeilijk. Soms gaat mijn partner naar de supermarkt voor de boodschappen, andere keren ga ik. Via zo'n app konden we onze boodschappenuitgaven bijhouden. Geld kun je maar één keer uitgeven.'
- 5 Men praat in onze cultuur niet open over persoonlijke financiën. Over budgetteren wordt in veel lokale huishoudens niet gesproken. Ook niet met kinderen. 'Om die schaamte te doorbreken, ben ik begonnen mijn eigen ver-

haal te vertellen met pichiri.cw. Zo open je het gesprek.' Via de Engels- en

Papiamentstalige Facebookpagina geeft Lieuw-Sjong een laagdrempelige onlinetraining rond het vijfstappenplan van budgetteren. Daarnaast geeft ze tips om uitgaven in bedwang te houden en ze bespreekt ook de denkwijze van mensen die de schijn willen ophouden dat ze geen geldprobleem hebben. Vandaar ook de naam pichiri (Papiamentu voor gierig of zuinig). 'Dat iemand 'pichiri' is, kan zijn omdat hij of zij een bepaald doel heeft met zijn geld en slim omgaat met zijn financiën.'

- 6 'De kosten van levensonderhoud stijgen. Mijn doel is de Curaçaose huishoudens te leren beter om te gaan met geld. Als het aan mij ligt, krijgt het project wortels in het hele Caribische gebied. We worden geprogrammeerd om van krediet te houden. Credit cards worden via de post opgestuurd met het bericht dat je limiet is verhoogd. Dat is heel gevaarlijk. Mijn volgende doel is mensen helpen uit de schulden te komen. Daarvoor wil ik een cursus bij het Nederlandse instituut voor budgetvoorlichting Nibud volgen.'
- 7 Volgens Lieuw-Sjong is budgetteren een gewoonte die je jezelf moet aanleren. 'In het begin vind je er niets aan, maar zodra je resultaat boekt, ga je het leuker vinden.'

Naar: Amigoe, oktober 2020

Tekst 4 Bescherming ecosysteem kustgebied El Salvador

Met ecologische ovens beschermen kustbewoners de natuur in El Salvador.

- 1 San Luis La Herradura –Kustgemeenschappen in El Salvador spannen zich in om een duurzame leefstijl te bereiken door de natuurlijke hulpbronnen niet verder uit te buiten. Deze zijn door jarenlange verwaarlozing en een gebrek aan klimaatbewustzijn aangetast.

- 2 Daniel Mercado, voorzitter van de San Luis La Herradura Ontwikkelingscommissie werkt samen met de kustgemeenschappen om het milieu te beschermen. 'We leerden de kustbewoners beter samen te leven met het milieu, er gebruik van te maken zonder het milieu verder te beschadigen. Dat gaat van koken op ecologische fornuizen tot herbewassing van kustgebieden met mangroven. Vooral de mangrovebossen zijn belangrijk. Zonder de mangroven zou er geen vis in deze moerasachtige gebieden te vinden zijn,' zegt de heer Mercado.

- 3 De kustdorpen liggen in de Estero de Jaltepeque, waar een grote verscheidenheid aan dier- en plantensoorten voorkomt in de mangroven, wateren en moerassen. El Estero is een natuurreservaat in de kuststreek van het centrale departement La Paz.

Rocket stove

- 4 Veel van de dorpsbewoners hier gebruiken inmiddels milieuvriendelijke fornuizen, zoals de zogenoemde *rocket stove*: een efficiënte ronde metalen constructie die heel weinig hout nodig heeft en weinig rook produceert. Het brandhout dat de bewoners daarvoor gebruiken, komt bovendien van zogenoemde 'levende hekken', speciaal geplante natuurlijke afscheidingen gemaakt

van Gliricidiabomen, die brandhout leveren en op die manier de mangroven beschermen tegen mensen die op zoek zijn naar brandstof.

- 5 Als aanvulling op de *rocket stove* gebruiken mensen de zogenoemde magische oven, een hoge ronde doos van polystyreen – een kunststof materiaal dat warmte vasthoudt – die als een soort stoomoven werkt. Zodra soep of een stoofpot op de *rocket stove* is bereid, wordt de pan in de magische oven gezet en afgedekt, zodat het gerecht daarin nog nawarmt. Dit scheelt zowel brandhout voor het fornuis als tijd, omdat er in de tussentijd andere klusjes kunnen worden gedaan.

Zonneovens

- 6 Via het project zijn ook zonneovens geïntroduceerd: een doos met een deksel die als spiegel fungeert. Die leidt zonlicht naar binnen en de doos wordt vervolgens afgedekt met metalen platen.
- 7 Ongeveer zeshonderd gezinnen in deze gemeenschappen hebben steun ontvangen voor de promotie van een duurzaam ontwikkelingsmodel. Om die steun te ontvangen, moesten ze zich ook bezighouden met het aanplanten van mangroven. Hierdoor is 500 hectare mangrovebos behouden of hersteld.
- 8 Het behoud van de mangroven blijft echter een uitdaging, omdat mensen uit andere gemeenschappen de bomen nog altijd komen kappen en de overheid weinig doet om dit te voorkomen.

Naar: Amigoe, april 2021

Tekst 5 Stripverhaal Dagobert Duck

